

УДК 35.071.5:332.145

А. М. Ревко, к. е. н., доцент,
А. В. Чех, магістрант

РЕТРОСПЕКТИВА ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. Дана стаття розкриває сутність основних підходів до визначення понять «сталий розвиток», «територіальна громада». Проаналізовано головні складові сталого розвитку та принципи їх реалізації. Дано авторське визначення поняття «сталий розвиток територіальних громад». Встановлено, що одним з найкращих показників сталого розвитку громади є індекс людського розвитку. Визначено головні пріоритети сталого розвитку територіальних громад.

Ключові слова: сталий розвиток, громада, територіальна громада, людський розвиток.

А. Н. Ревко, к. е. н., доцент,
А. В. Чех, магістрант

РЕТРОСПЕКТИВА ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН

Аннотация. Данная статья раскрывает сущность основных подходов к определению понятий «устойчивое развитие», «территориальная община». Проанализированы главные составляющие устойчивого развития и принципы их реализации. Дано авторское определение понятия «устойчивое развитие территориальных общин». Установлено, что одним из лучших показателей устойчивого развития общества является индекс человеческого развития. Определены главные приоритеты устойчивого развития территориальных общин.

Ключевые слова: устойчивое развитие, общество, территориальная община, человеческое развитие.

A. M. Revko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
A. V. Chekh, Master student

RETROSPECTIVE OF THEORETICAL APPROACHES TO SUSTAINABLE LOCAL COMMUNITIES DEVELOPMENT

Abstract. This article covers the essence of the main approaches to the definition of "sustainable development", "local community". The main components of sustainable development and principles their implementation have been analyzed. The author's definition "sustainable development of local communities" has been suggested.

It was established that one of the best indicators of sustainable development of community is the human development index. The main priorities for the sustainable development of territorial communities have been determined.

In the modern conditions the sustainable community development becomes exceptionally relevant. Despite the innovations of the XXI century local communities have no clear idea about the essence of sustainable development and its impact on society.

Sustainable development can be interpreted in different ways. Obviously, the goal of sustainable development meets the needs of reality and is comprehensive and meaningful. There are different interpretations to what is the most essential for sustainable development. Some distinguishes the importance of preserving the functionality of nature and the environment, while others lay the emphasis on democracy and equality or the stable economic development of the society. Social aspects mainly are related to political institutions, where the most important for sustainability is democracy. The main idea is that the development should not cause social conflicts. In practice, this means that in the course of development, people have to take more control over personal life and social groups have the opportunity to participate in the decisions-making.

However, sustainability can be studied in the broader sense and in addition to the above components it includes a fourth one - cultural. Four components – the reliance of sustainability - must be equally present in the management of sustainable development. If most of the load transfers to one of the components, for example to the social, the whole system will become unstable. An important tool in achieving changes in the concept of sustainable and balanced development of society is the development of local communities, since it is a local community that plays a role of resource users as well as the integral part of sustainable development.

According to the Law of Ukraine "On local self-government in Ukraine" a local community is residents combined by permanent residence within the village, the town, the city which are independent administrative-territorial units, or a voluntary association of residents of several villages that have a single administrative center.

Based on the given law a local community is part of a local government system along with a village, town and city council; a village, town, city mayor; executive bodies of the village, town or city council; district and regional councils, which represent common interests of the local communities of the villages, towns and cities; with self-organization bodies of population.

One of the most important components in the development of community is its sustainability. Sustainability is defined as the preservation of the results for a long time.

Community development must include not only economic development but also ensure the basic features for a long and healthy life, education, decent standards of living, the use of social and political for participation in the community life. The realization of human rights also acquires an importance, while the preservation of the environment is also important.

In our view, sustainable community development is a development in which every member of society or the association of citizens have the opportunity and rights to

participate in the making of decisions, gaining control over their own lives and to influence social issues, such as improving the quality of life, health, culture and education on the specifically taken territory.

Keywords: *sustainable development, community, territorial community, human development.*

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах сталий розвиток громад набуває неабиякої актуальності. Не зважаючи на інновації XXI століття територіальні громади не мають чіткого уявлення про сутність сталого розвитку та його вплив на суспільство.

Постановка проблеми. Незважаючи на інновації XXI століття територіальної громади не мають чіткого уявлення про сутність сталого розвитку та його вплив на суспільство. В сучасних умовах сталий розвиток громад є запорукою сталого розвитку держави у цілому. Сталий розвиток територіальної громади та сталий розвиток загалом потребує постійного та безперервного дослідження, моніторингу, оновлення статистичних даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем розвитку територіальних громад в аспекті сталості зробили такі вчені, як: Данилишин Б., Майстро С. В, Сила Т. І., Дерій Ж. В, Сеїтосманов А. С, Зосименко Т. І. та інші.

На думку В. Шевчука, сталий розвиток – це гармонійний процес, який забезпечує збалансоване економічне сходження, збереження природно ресурсного потенціалу, гарантує біосферний простір та екологічну безпеку з метою задоволення життєво-необхідних потреб людей і суспільства в цілому.

М. Кувшинов під сталим розвитком розуміє цілеспрямований процес управління соціально-економічною системою муніципальної освіти, що забезпечує стійкість зв'язків, елементів та структури системи в цілому, в напрямках зростання рівня якості життя населення в межах балансу з навколишнім середовищем. На його думку, сталий розвиток носить динамічний характер, він являє собою незмінний стан гармонії, а скоріше процес змін у якому масштаби експлуатації ресурсів, напрямок капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються з нинішніми та майбутніми потребами .

Б. Данилишин вважав, що сталий розвиток – це система відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним зростанням, нормалізацією сучасного стану природного середовища, зростання матеріальних і духовних потреб населення [1].

На думку Н. Ємець, сталий розвиток узагальнює в собі процес виживання і відтворення генофонду нації, активізацію ролі кожної окремої людини в суспільстві, забезпечення її прав і свобод, збереження навколишнього природного середовища, формування умов для відновлення біосфери та її локальних екосистем, орієнтацію на зниження антропогенного впливу на природне середовище й гармонізацію розвитку людини в природі [2].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень із проблем сталого розвитку та його впливу на територіальні громади, вони не втратили своєї актуальності в науковому

плані й потребують розробки ефективних практичних рекомендацій щодо забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сталого розвитку територіальних громад в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. У рамках конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у 1992 р., науковці визначили сталий розвиток як розвиток суспільства, який задовольняє потреби сучасності не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольнити свої власні потреби.

Сталий розвиток можна трактувати по різному. Очевидно, що ціль сталого розвитку відповідає потребам дійсності та є всеосяжною та значимою. Існують різні інтерпретації до того, що є найважливішим для сталого розвитку. Одні виділяють важливість збереження функціональності природи та навколишнього середовища, інші ж підкреслюють демократію і рівність або стабільний економічний розвиток в суспільстві. Соціальні аспекти, в основному, пов'язані, з політичними інститутами, де особливо важливою для сталості є демократія. Головним є те, що розвиток не повинен викликати соціальні конфлікти. На практиці це означає, що в ході розвитку, люди повинні набувати більший контроль над особистим життям, а соціальні групи мати можливість брати участь у прийнятті рішень.

В класичному вигляді сталий розвиток включає три основні складові:

- екологічну – збереження і поліпшення стану природного середовища;
- економічну – нинішній та подальший гармонійний розвиток виробництва та продуктивних сил суспільства;
- соціальну – підвищення добробуту і поліпшення умов та стандартів життя.

Однак сталість може розглядатись і в широкому сенсі, і включати в себе окрім вищезазначених ще і четверту складову – культурну. Чотири складові – опори сталості - повинні бути однаково присутні в управлінні сталим розвитком. Якщо перенести більшу частину навантаження на одну з складових, наприклад на соціальну, то вся система стане хиткою.

До економічної складової можна віднести економічне зростання, природний капітал, товари та послуги, корпоративну практику, зайнятість, якість життя, ефективність, чесну торгівлю; до екологічної - біорізноманіття, екосистеми, місце проживання, зникаючі види, забруднення та відходи, фізичні процеси, природні ресурси; до культурної - релігія та культура, етика та поведінка, бажання/мотивації, розваги, свободи/права, сімейні цінності, інформація/засоби масової інформації та до соціальної - інфраструктура, установи, освітня і юридична системи, здоров'я/охорона здоров'я, політика/демократія, військова промисловість, людські ресурси (рис. 1).

Рис. 1. Складові сталого розвитку

Економічна сталість означає, що всі реалізовані процеси та проекти повинні давати максимальну віддачу, а користь від такого розвитку розподіляться між поколіннями.

Економічна ефективність - це добробут для сьогодення та можливості для майбутнього. Розвиток розподіляє рівень економічних досягнень, збереження ресурсів та участь в економічному розвитку, а також споживання товарів та послуг. Однією з тенденцій є економія ресурсів при виробництві або вибір і використання відновлюваних ресурсів та технологій. Таким чином, відбувається запобігання деградації природних ресурсів, при чому відбувається зростання національного доходу. При таких умовах підвищується якість життя людей та змінюється їх поведінка.

Економічно стійке управління потребує, щоб поточна політика і дії не суперечили майбутньому розвитку. Економічна сталість, також полягає у економічних вигодах для майбутніх поколінь. В модель економічного розвитку, на нашу думку, також мають бути включені культурна спадщина та навколишнє середовище.

Екологічна сталість означає, що суспільство повинно визнати важливість виживання інших видів, і те що головну роль грають природні процеси. Екологічний погляд на проблему розширює поняття моральної дії та відповідальності за живі організми та їх взаємовідносини. Основою екологічної сталості є розуміння загальної екосистемної моделі, де всі системи на землі пов'язані між собою і повинні зберігатися, підтримуватися, а Землю розглядати як саморегулюючу систему, де кожен компонент має величезну цінність.

Для реалізації принципів сталого розвитку потрібно виховувати та розвивати екологічну свідомість суспільства та дружній до природи спосіб життя.

Культурна сталість означає підтримку різноманітності культурних груп та визнання цінності їх спадщини та традицій. Для цього потрібно, щоб розвиток враховував цінності тих людей яких воно зачіпає, щоб зберігалось та розширювалась різноманітність культурних груп, а цінності їх спадщини та традицій отримали повне визнання. Поняття культури відносяться до способів існування, будування відносин, історії та традицій, у відповідності з якими живуть люди.

На відміну від інших живих істот, людська природа виражається через культуру. Культурна стійкість включає в себе дослідження, розвиток спадщини і традицій пов'язаних з історією цивілізації. Культурне самопізнання є більш стійке ніж ринкове самопізнання. Тому можна замінити ринок та уряд, але культурне самопізнання залишиться незмінним та гарантує виживання людей, економіки та держави.

Соціальна стійкість означає, що в ході розвитку люди повинні здобувати більше контролю над власним життям, а у соціальних груп має бути можливість брати участь у прийнятті рішень. Для цього потрібно розвивати суспільство в цілому, залучення всіх соціальних груп до прийняття рішень та участі кожного в розвитку, яке можна назвати сталим. Соціальний вимір сталого розвитку шукає відповіді на питання пов'язані з роллю людини у всесвіті та приділяє увагу морально-етичним міркуванням. Його ціллю є не порушити баланс, а сприяти досягненню гармонії в екосистемі і її зв'язку з суспільством.

Важливим інструментом в досягненні змін концепції сталого та збалансованого розвитку суспільства є розвиток територіальних громад. Оскільки саме територіальна громада відіграє як роль споживачів ресурсів, так і роль складової сталого розвитку [3].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування України» територіальна громада - це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Спираючись на даний закон, територіальна громада є складовою системи місцевого самоврядування поряд із сільською, селищною та міською радою; сільським, селищним, міським головою; виконавчими органами сільської, селищної, міської ради; районними та обласними радами, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; з органами самоорганізації населення.

Однією з найважливіших складових у розвитку громади є його сталість. Сталість визначається як збереження результатів упродовж тривалого часу.

П. Лазарчук вважає, що сталість сама по собі є комплексним поняттям і містить три основних компоненти. Перший – це прагнення до соціальних проблем і відданість ідеї соціальної рівності. Другий – це те, що розвиток як поняття є ширшим, аніж просте економічне зростання. Третій – це врахування екологічних міркувань (охорона довкілля) [4].

Розвиток громади має включати не лише економічний розвиток, а й гарантувати основні можливості для довгого та здорового життя, отримання освіти, забезпечення достойного рівня життя, користування громадськими та політичними складовими для участі у житті громади. Також дуже важливого значення набуває реалізація прав людини, при цьому важливо збереження навколишнього середовища.

Сталий розвиток громади спрямований на викорінення бідності, економічної та соціальної ізоляції, розвиток охорони здоров'я, освіти, культури, самодіяльності людей, дотримання їхніх прав та свобод.

На нашу думку, сталий розвиток громади – це розвиток, при якому кожен член суспільства, або об'єднання громадян мають можливість та права на участь у прийнятті рішень, здобуття контролю над власним життям, впливати на вирішення соціальних проблем, а саме покращення якості життя, охорони здоров'я, культури та освіти на конкретно взятій території.

Найкращим показником сталого розвитку громади є індекс людського розвитку (ІЛР, англ. Human Development Index, HDI). Складаючись із трьох параметрів (оцінки рівня життя, рівня освіти та очікуваної тривалості життя), цей індекс дає змогу визначити відносний рівень розвитку людського потенціалу країн, який, безумовно, формується під впливом процесів сталого розвитку. Україна входить в десятку країн, які мають найнижчий ІЛР (табл. 1).

Індекс людського розвитку (ІЛР), названий також як індекс розвитку людського потенціалу, указує на рівень благополуччя людей, екологічний слід - наванта-

ження на біосферу. Екологічний слід відображає потребу і наявність ресурсів в минулому та теперішньому, але не дозволяє прогнозувати майбутнє [5].

Відповідно до «Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року» діяльність демократичної, цивілізованої, європейської влади має бути орієнтована на людину, зростання людського потенціалу, покращення якості життя кожного члена суспільства.

Таблиця 1

Список країн індексу людського розвитку в Європі станом на 2014 рік

10 найвищих ІЛР			10 найнижчих ІЛР		
№	Країна	ІЛР	№	Країна	ІЛР
	Дуже високий ІЛР			Високий ІЛР	
1	Норвегія	0.944	1	Молдова	0.663
2	Швейцарія	0.917	2	Албанія	0.716
3	Нідерланди	0.915	3	Вірменія	0.730
4	Німеччина	0.911	4	Боснія і Герцеговина	0.731
5	Данія	0.900	5	Республіка Македонія	0.732
6	Ірландія	0.899	6	Україна	0.734
7	Швеція	0.898	7	Грузія	0.744
8	Ісландія	0.895	8	Сербія	0.745
9	Велика Британія	0.892	9	Азербайджан	0.747
10	Ліхтенштейн	0.889	10	Казахстан	0.757

Це стосується охорони природного середовища, що оточує людину, піклування про її здоров'я, освіту, умови проживання, якісні комунальні та соціальні послуги, комфортне урбаністичне середовище, належні умови для працевлаштування та багато інших складових, що входять до поняття якості життя [6, с. 78].

Нині процес запровадження людиноцентричної моделі уповільнюється через ситуацію, що склалася на ринку праці, низький рівень якості освіти та надання соціальних послуг, зменшення інвестиційної спроможності заробітної плати та рівня особистого споживання, поширення бідності. Єдиний шлях виходу України на траєкторію сталого розвитку – це рішучі та всеосяжні реформи, спрямовані на підвищення добробуту населення й модернізації людського потенціалу [7, с. 104].

Висновки. Виходячи з логіки концепції людського розвитку, пріоритетним напрямом сталого розвитку громад має бути акцент на зростання інноваційної ролі людського потенціалу і бази формування людського капіталу. Принциповим є положення щодо активної участі кожного індивідуума в розширенні людських можливостей. Кожен член суспільства, або об'єднання громадян мають можливість та права на участь у прийнятті рішень, здобуття контролю над власним життям, впливати на вирішення соціальних проблем, а саме покращення якості життя, охорони здоров'я, культури та освіти на конкретно взятій території.

Головними пріоритетами сталого розвитку територіальних громад, на нашу думку, мають бути: подолання негативних явищ у сфері зайнятості; удосконалення політики оплати праці; розвиток соціальної інфраструктури тощо [8, с. 196].

Економічна активність, тобто участь у ринку праці, є однією з основних форм участі в суспільному житті, що забезпечує не лише економічне зростання і матеріальний добробут, а й широкі можливості щодо соціалізації та задоволення

духовних потреб людини. Таким чином, можливість реалізації сталого розвитку громад має не тільки економічний ефект — вона сама належить до потреб людини і може вважатися виявом свободи.

Література

1. Дерій, Ж. В. Зосименко, Т. І. Сталий людський розвиток місцевих громад / Ж. В. Дерій, Т. І. Зосименко // Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду». – 2015 - № 12. – 81 с.
2. Ємець, Н. А. Актуальні проблеми сталого соціального розвитку: погляд молоді / Н. А. Ємець // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. - 2012 - № 6 - С. 13.
3. Мендель, М. Образование для перемен: пособие для преподавания и изучения устойчивого развития / Програма Балтійського Університету / М. Мендель, М. Пуховська, С. Зелька, И. Саган – Гданськ : Університет м. Гданськ, 2015. - С. 10-12.
4. Садовенко, А. Сталий розвиток суспільства / А.П. Садвенко, Л. Ц. Масловська, В. І. Серета, Т. В. Тимочко // Програма розвитку Організація Об'єднаних Націй Академія муніципального управління : навчальний посібник. - К.: 2011. – С. 259-273.
5. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року. – Чернігів, 2015. – 126 с.
6. Revko, A. The Role of Human Potential for Sustainable Development in Chernihiv Region, Ukraine / A. Revko // *Studia Periegetica*. – 2016. – № 1(15). – р. 89-103.
7. Бутко, М. П. Соціальні імперативи якісного розвитку продуктивних сил регіонів України : монографія / М. П. Бутко, А. М. Ревко ; під. заг. наук. кер. д-ра екон. наук, проф. М. П. Бутка. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. – 276 с.

References

1. Deriy, Zh. V., Zosymenko, T. I. (2015). Stalyi liudskyyi rozvytok mistsevykh hromad [Sustainable human development of local communities]. *Prohramy rozvytku OON «Mistsevyi rozvytok oriientovanyi na hromadu» – United Nations Development Programme "Community-oriented local development"*, 12, 81 [in Ukrainian].
2. Yemets, N. A. (2012). Aktualni problemy staloho sotsialnoho rozvytku: pohliad molodi [Actual problems of sustainable social development: look of youth]. *Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii - The collection of materials of the International scientific-practical conference*, 6, 13 [in Ukrainian].
3. Menlel, M., Puhovska M., Zelka S., Sagan I. (2015) *Obrazovanie dlia peremen: posobie dlia prepodovaniia i izucheniiia ustoisivogo razvitiia [Education for Change: A Handbook for teaching and learning for sustainable development]. Programa Baltiyskogo Universiteta - Baltic University Programme*, 10-12. Gdansk: Gdansk University [in Russian].
4. Sadovenko, A. P., Maslovska, L. Ts., Sereda, V. I., Tymochko, T. V. (2011). Stalyi rozvytok suspilstva [Sustainable Development of Society] *Prohrama rozvytku Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii Akademiiia munitsypalnoho upravlinnia – United Nations Development Programme Academy of Municipal Administration*. 259-273. Kyiv [in Ukrainian].
5. *Stratehiya staloho rozvytku Chernihivs'koyi oblasti na period do 2020 roku [Sustainable Development Strategy of Chernihiv region for the period up to 2020]*. (2015). Chernihiv [in Ukrainian].
6. Revko A. (2016). The Role of Human Potential for Sustainable Development in Chernihiv Region, Ukraine. *Studia Periegetica*, 1(15), 89-103. Poznan: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej [in English].
7. Butko, M. P., Revko, A. M. (2016). *Sotsialni imperatyvy yakisnoho rozvytku produktyvnykh syl rehioniv Ukrainy [Social imperatives of qualitative development of the productive forces in Ukraine's regions]*. Chernihiv: ChNUT [in Ukrainian].

Надійшла 12.05.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Ревко, А. М. Ретроспектива теоретичних підходів до сталого розвитку територіальних громад / А. М. Ревко, А. В. Чех // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 135-142.